

**Hoger instituut
voor de arbeid**
Katholieke
Universiteit Leuven

Parkstraat 47
B-3000 Leuven

Telefoon +32 16 32 33 33
Telefax +32 16 32 33 44

Thema 1

Meer werk en meer mensen aan het werk

Topic 1.1
Het groeipotentieel van de sociale economie

Onderzoeksvoorstel voor het onderzoeksprogramma VIONA 2005

Ides Nicaise

Ingrid Vanhoren

Steven Groenez

1. Promotor(en)

Promotor: Ides Nicaise, Sectorverantwoordelijke Sector 'Onderwijs & Arbeidsmarkt'

Onderzoekers: Ingrid Vanhoren, Steven Groenez

Instelling: Hoger Instituut voor de Arbeid (HIVA), K.U.Leuven

Contactadres: Parkstraat 47, 3000 Leuven

Tel.: 016/32.33.37

Fax: 016/32.33.44

E-mail: ides.nicaise@hiva.kuleuven.ac.be

2. Titel van het onderzoeksproject

Marktniches en groeipotentieel van de sociale economie in Vlaanderen

3. Bondige beschrijving van het onderzoeksproject (max. 2 blz.)

Sociale economie is een begrip dat vele ladingen dekt. De bestaande werkvormen en instrumenten zijn ontwikkeld in functie van uiteenlopende doelstellingen, vallen onder verschillende beleidsbevoegdheden en hebben diverse juridische statuten en financiële regelingen.

Eén element is echter gemeenschappelijk voor alle sociale economie initiatieven: ze zijn ontwikkeld omdat ze een maatschappelijke en economische meerwaarde in zich dragen ten aanzien van de reguliere economie. In economische termen gaat het om activiteiten met belangrijke positieve externe effecten (of zelfs publieke goederen) – typische activiteiten waarin de vrije markt faalt. De verwachtingen ten aanzien van sociale economie zijn alleszins groot: creatie van werkgelegenheid, duurzame ontwikkeling, nieuwe diensten, sociale cohesie, ... Het recente HIVA-rapport van Rubbrecht e.a. (2005) becijfert alvast voorbeelden van het maatschappelijk rendement van de sociale economie, met name (maar niet uitsluitend) op het vlak van de integratie van kansengroepen.

Alhoewel menigeen overtuigd is van de meerwaarde en het potentieel van sociale economie, wordt de sector ook geconfronteerd met barrières en herstructureringsproblemen. Zo sloegen de beschutte werkplaatsen recent nog alarm over de druk van de delocalisatie en de concurrentie van lageloonlanden. De Europese Commissie beperkte dan weer de tewerkstellingssubsidies in de lidstaten, waardoor belangrijke segmenten van de sociale economie financieel het mes op de keel krijgen. Een andere beperking betreft het overheidsbudget: bij beperkte middelen gaat men uiteraard prioriteit verlenen aan initiatieven met de grootste maatschappelijke meerwaarde (social return on investment - al dan niet financieel uitgedrukt). De kunst bestaat er dus in om activiteiten uit te bouwen met een aantoonbaar maatschappelijk rendement en een stevige (potentiële) vraag. Een belangrijk bijkomend criterium is dat de sociale economie in deze nieuwe marktniches geen reguliere tewerkstelling verdringt, maar integendeel synergieën ontwikkelt waardoor beide sectoren (sociaal en regulier) elkaar versterken.

Volgende *onderzoeksvragen* kunnen worden afgeleid uit deze probleemstelling:

- Wat zijn de sterkten van de sociale economie en in welke mate dragen die een groeipotentieel in zich?
- Welke methodologie kan worden ontwikkeld en toegepast in functie van meting en ontwikkeling van het groeipotentieel en nieuwe marktniches van sociale economie-initiatieven? Met andere woorden hoe kunnen economische sectoren en beleidssectoren marktniches en groeipotentieel ontdekken?

- Hoe verhoudt de ontwikkeling van de sociale economie zich ten opzichte van de reguliere economie? Met andere woorden, in welke mate kan sociale economie ontwikkeld worden met behoud van de eigen filosofie en meerwaarde, maar in alliantie met of met transfer naar de reguliere economie?
- Welke (nieuwe) werkvormen en implementatievoorwaarden zijn nodig voor een verhoogde dynamiek in de verschillende deelsectoren van de sociale economie?

De onderzoeksvragen leiden tot een onderzoeksopzet met vier onderzoeksluiken:

- Conceptueel luik: uitbouw van een *referentiekader* voor de beoordeling van groeikansen van de sociale economie;
- Economisch luik: identificatie van beloftevolle *marktniches*
  - voor de sociale inschakelingseconomie
  - en voor de BND
- Institutioneel luik: *werkvormen en implementatievoorwaarden* voor succesvol sociaal ondernemen;
- Eindrapportering, met inbegrip van een instrument voor sociale ondernemers en beleidsmakers.

In dit onderzoek willen we focussen op de rol van de sociale economie *als hefboom voor tewerkstellingscreatie*, zowel in het algemeen als voor kansengroepen in het bijzonder. Concreet zal de aandacht vooral gaan naar de *sociale inschakelingseconomie* (leerwerkbedrijven, sociale werkplaatsen, beschutte werkplaatsen, invoegbedrijven, startcentra, arbeidszorg, dagcentra...) en de *buurt- en nabijheidsdiensten*. Voorlopig zouden we de criteria voor beide segmenten als volgt bepalen:

- de sociale inschakelingseconomie kan zich in principe bewegen in om het even welk soort activiteiten waar ook reguliere bedrijven opereren, op voorwaarde (a) dat er geschikte banen zijn voor kansengroepen, (b) dat de sociale tewerkstelling niet ten koste gaat van reguliere tewerkstelling, en deze idealiter zelfs stimuleert, en (c) dat dit gepaard gaat met een aantoonbare maatschappelijke meerwaarde.
- Wat de buurt- en nabijheidsdiensten (BND) betreft: deze bieden niet uitsluitend tewerkstelling aan kansengroepen, maar de finaliteit is in de eerste plaats het inspelen op (quasi-)collectieve noden en behoeften. Een ontwikkelingsstrategie die vertrekt vanuit een inschatting van deze behoeften dient zich hier aan.

Methodologisch worden vier sporen gevolgd:

- literatuurstudie en documentanalyse;
- analyse van administratieve bestanden en survey-bestanden;
- casestudies;
- experteninterviews/expertenpanel.

De vier methodologische sporen komen in de eerste plaats aan bod in het economische luik, het centrale luik van het onderzoek. Voor de detectie van marktniches voor sociale inschakelingseconomie wordt gewerkt met bestandsanalyse op economische sectoren (VDAB-vacaturebestand, PASO-panel); voor de ontwikkeling van buurt- en nabijheidsdiensten opteren we voor geografisch afgebakende cases (selectie van steden en gemeenten). De eigenheid van de verschillende werkvormen en instrumenten vragen immers een aangepaste analysemethodiek.

Per subsector (sociale inschakelingseconomie resp. BND) wordt twee keer een expertenpanel georganiseerd. De eerste samenkomst van het expertenpanel is voorzien in het economische onderzoeksluik - na bestandsanalyse en casestudies - voor de bespreking van de resultaten en specificering van marktniches en groeipotentieel.

De tweede samenkomst wordt georganiseerd in het institutionele onderzoeksluik - na de opmaak van knelpuntfiches per werkvorm - voor het aangeven van mogelijkheden en alternatieven voor implementatie en regie van de sociale economie.

Gezien de vrij uitgebreide samenstelling van de panels zullen de vergaderingen eventueel ontdubbeld worden om een diepgaande discussie te bevorderen.

De koppeling van de vier onderzoeksluiken en de vier onderzoeksmethoden leveren een groter inzicht in de mogelijkheden van sociale economie in Vlaanderen vanuit verschillende beleidsdomeinen, economische sectoren en wetenschappelijke disciplines. Deze koppeling vormt de meerwaarde in dit onderzoeksopzet.

De *output* van de vier onderzoeksluiken is de volgende:

- een methodologie voor de afbakening van beloftevolle niches;
- de toepassing van de ontwikkelde methodologie in een selectie van economische sectoren en beleidssectoren;
- de formulering van implementatievoorwaarden en nieuwe instrumenten.

4. Viona thema en topic

Thema 1: Meer werk en meer mensen aan het werk

Topic 1.1: Het groeipotentieel van de sociale economie

5. Tijdschema

Timing Viona 2005-2006	Taken	Totaal aantal onderzoeksmaanden
Fase 1: Conceptueel luik	- literatuurstudie en documentanalyse - interviews met sleutelfiguren - uitwerking van conceptueel kader voor onderzoek naar marktniches en groeipotentieel	1 maand
Fase 2: Economisch luik: marktniches voor de sociale inschakelingseconomie	- literatuurstudie en documentanalyse naar best practices in binnen- en buitenland - analyse van administratieve bestanden en survey bestanden en toepassing op geselecteerde economische sectoren - expertenpanel per geselecteerde werkvorm	2,5 maanden
Fase 3: Economisch luik: ontwikkeling van buurt- en nabijheidsdiensten	- literatuurstudie en documentanalyse naar best practices - geografische casestudies van buurt- en nabijheidsdiensten - expertenpanel	2,5 maanden
Fase 4: Institutioneel luik	- knelpuntfiche per werkvorm - expertenpanel	2 maanden
Fase 5: Eindrapportering	Eindrapportering en formulering van aanbevelingen	1 maand
Totaal:		9 maanden

6. Financieel plan per kalenderjaar: zie kostenschema excell-tabel

Personeelskosten:

- 1 senioronderzoeker bar. 43: 7,5 o.m. à 60% (3 o.m. in 2005 – 4 o.m. in 2006)
- 1 junioronderzoeker bar. 43: 4,5 o.m. à 100%
- 1 projectleider voor wetenschappelijke begeleiding

7. Valorisatie van de onderzoeksresultaten

De valorisatie zal op verschillende wijzen gebeuren:

- A. toetsen van bevindingen en aanbevelingen bij betrokkenen in expertenpanel, waardoor deze reeds geïnformeerd worden
- B. publicatie van het eindrapport in boekvorm
- C. samenvatting van de resultaten wordt bezorgd aan
  - alle leden van de viona-visiegroep
  - alle deelnemers van de panelgesprekken
  - alle rechtstreeks en onrechtstreeks betrokken partijen
- D. organisatie van een studienamiddag waarop de resultaten worden bekend gemaakt
- E. publicatie van de belangrijkste bevindingen in vaktijdschriften en algemene pers zoals Vacature en job@
- F. publicatie van de belangrijkste resultaten op de HIVA website

8. Curricula vitae

Curriculum Vitae Ides Nicaise

Personalia

Naam: Ides NICAISE
 Geboorteplaats en –datum: Kisantu (Congo), 29 juli 1955
 Geslacht: mannelijk
 Nationaliteit: Belg
 Werkadres: Hoger Instituut voor de Arbeid – K.U.Leuven
 Parkstraat 47
 3000 Leuven
 België
 Tel. +32-16-32 33 37
 Fax +32-16-32 33 44
 E-mail ides.nicaise@hiva.kuleuven.ac.be
 Website HIVA www.hiva.be
 Persoonlijke website: www.idesnicaise.net

Studies

Secundair onderwijs

1965-72: Latijn-Grieks, Abdijschool van Zevenkerken te St-Andries (Brugge)

Hoger onderwijs

1973-1975: Baccaal. Wijsbegeerte, K.U.Leuven (onderscheiding)

- 1972-1977: Licentiaat-doctorandus Economische wetenschappen, keuzerichtingen Internationale economie en Ontwikkelingseconomie, K.U.Leuven (vijf maal grote onderscheiding)
Eindverhandeling: 'Exportschommelingen van ontwikkelingslanden'
Promotor: Prof. Theo Peeters
- 1996: doctor in de economische wetenschappen (K.U.Leuven) met proefschrift *'Poverty and human capital'*

Studieverblijven in het buitenland

- 1978: onderzoeksproject m.b.t. 'open ontwikkeling en inkomensverdeling: het geval van Brazilië' aan het Fundação Getulio Vargas (Rio de Janeiro) d.m.v. navorsingsbeurs Ministerie van Cultuur.
- Tal van kortere studiebezoeken aan diverse universiteiten in Europa, Canada en de VS
- 1999: studiereis in de Verenigde Staten in het kader van het International Visitors Program

---

Talenkennis

- ? Nederlands: zeer goed
- ? Engels: zeer goed
- ? Frans: zeer goed
- ? Duits: passief
- ? Spaans en Portugees: noties

Beroepsloopbaan

- ? 1977-1978: voltijds tijdelijk assistent Internationale economie aan het Centrum voor Economische Studiën, K.U.Leuven, o.l.v. Prof. T. Peeters. Onderzoek in het kader van de Vereniging voor de Studie van de Internationale Arbeidsverdeling (Werkgroep Vandeputte) over 'internationale arbeidsverdeling en tewerkstelling in Europa'
- ? 1978-1982: Aspirant N.F.W.O. Doctoraatsproject over 'armoede en sociale (im)mobiliteit' o.l.v. Prof. P. Van Rompuy (Centrum Economische Studiën K.U.Leuven)
- ? 1982-1983: Fellow bij het Directoraat Mensenrechten van de Raad van Europa en vrij assistent K.U.Leuven. 'Poverty and human capital in Europe'
- ? 1983-1989: Wetenschappelijk medewerker aan het Hoger Instituut van de Arbeid (HIVA-K.U.Leuven): onderzoek over inkomensverdeling, regionale ontwikkeling, 'vredeseconomie', onderwijseconomie ... o.l.v. J. Pacolet
- ? 1984-heden: deeltijds docent in diverse vakken en instellingen (aanvankelijk Economie aan het Hoger Inst. voor Maatschappelijk Werk te Antwerpen, later Financieel Beleid voor Non-Profit Organisaties aan de Sociale Hogeschool Heverlee – voortgezette opleiding, nadien Arbeidseconomie aan de Vlaamse Economische Hogeschool te Brussel; thans 'onderwijseconomie' en 'onderwijs & samenleving' aan de Kath. Univ. Leuven – Dept. Ped. Wet.), 'social security economics' (Fac. Rechten, Eur. Master in Soc. Security), financieel management in de sociale economie (Universiteit Antwerpen Management School)
- ? 1989-heden: projectleider (thans sectorhoofd) 'onderwijs en arbeidsmarkt' in het HIVA

Belangrijkste onderzoeksdomeinen

- ? armoede en sociale ongelijkheid
- ? onderwijseconomie
- ? arbeidseconomie
- ? sociale economie
- ? evaluatie van sociaal beleid en arbeidsmarktbeleid

Consulting opdrachten

- ? 1990-1995 : Technical Support Group Europees Sociaal Fonds
- ? 1996-heden : lid van het Vlaams Observatorium voor de Werkgelegenheid
- ? 1997 : voorbereiding van het armoededebat in het Vlaams Parlement
- ? 1998: Commissie Sociale Economie van de Hoge Raad voor Werkgelegenheid
- ? 1999: consultant voor de Belgische Internationale Samenwerking in Marokko
- ? 1999: Belgisch expert in het SYSDem-netwerk (netwerk van de Europese Commissie voor uitwisseling van informatie over het arbeidsmarktbeleid)

- ? 2000: Wereldbank en Thais Ministerie van Onderwijs
- ? 2000-heden: arbeidsmarktexpert voor DG Employment van de Europese Commissie
- ? 2003-heden: lid van de niet-gouvernementele expertengroep in sociale inclusie bij de Europese Commissie

---

Lidmaatschappen (in wetenschappelijke en academische verenigingen of netwerken)

- ? VVE: Vereniging voor Economie
- ? EALE: European Association of Labour Economists
- ? VFO: Vlaams Forum voor Onderwijsonderzoek (bestuurslid)
- ? EERA: European Educational Research Association
- ? IGOA: Interuniversitaire Groep Onderzoek en Armoede (mede-oprichter)
- ? Vlaamse Leergangen
- ? Vereniging van Academisch Personeel

Beurzen / fellowships

- ? 1978-1982: Aspirant N.F.W.O. Doctoraatsproject over 'armoede en sociale (im)mobiliteit' o.l.v. Prof. P. Van Rompuy (Centrum Economische Studiën K.U.Leuven)
- ? 1982-1983: Fellow bij het Directoraat Mensenrechten van de Raad van Europa en vrij assistent K.U.Leuven. 'Poverty and human capital in Europe'
- ? 1983-1984: Fellow bij de Europese Commissie: vervolg onderzoek 'Poverty and human capital in Europe'
- ? 1998-1999: post-doctoraal mandaat van de K.U.Leuven
- ? 1999: International Visitors Program (USA)

Wetenschappelijke prijzen

- ? 1988: Gregg-prijs (collectief) ter bekroning van het 'Prospectief arbeidsmarktonderzoek Limburg'
- ? 1990: prijs van de Vlaamse Gemeenschap (collectief) ter bekroning van het HIVA-onderwijsonderzoek
- ? 1996: Prix-Vanturnhout de l'Economie Sociale (collectief) ter bekroning van de publicatie o.l.v. X. Godinot, *On voudrait connaître le secret du travail*, Paris, Ed. de l'Atelier/Ed. Quart Monde
- ? 1997: laureaat van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België voor het doctoraal proefschrift 'Poverty and human capital'
- ? 1997: Jan & Maria Huygheprijs voor Humane Wetenschappen van de Vlaamse Leergangen
- ? 1997: Procura-prijs voor Sociale Economie
- ? 1999: 2ème prix Jeunesse-Education Permanente van de Franse Gemeenschap (collectief) voor de publicatie van ATD-Vierde Wereld i.s.m. Lutte-Solidarité-Travail *Sortir de l'inactivité forcée. Rapport du groupe d'études franco-belge Travail, Chômage et Sécurité sociale*

Relevante publicaties

ca. 300 publicaties, waaronder 50 internationale. De volledige lijst is beschikbaar op mijn persoonlijke website www.idesnicaise.net. Recente artikels en synthesesrapporten kunnen er afgeladen worden in pdf-formaat.

Lauwereys L. & Nicaise I. (1999), *Morfologie van de sociale tewerkstelling in België*, Leuven, HIVA.

Lauwereys L., Matheus N. & Nicaise I. (2000), *De sociale tewerkstelling in Vlaanderen: doelgroepbereik, kwaliteit en doelmatigheid*, HIVA, Leuven.

Nicaise I., Human capital, reservation wages and job competition : Heckman's lambda re-interpreted, *Applied Econ.*, 2001 (33), p. 309-315.

Nicaise I., Giving fish or teaching to fish ? A cost-benefit analysis of Belgian employment-training projects for minimum income recipients, in : *Public Finance and Management*, 2002, 2(2).

Rubbrecht I., Matheus N., D'Addio A. & Nicaise I. (2005), *Sociale tewerkstelling in Vlaanderen, effecten en maatschappelijk rendement op lange termijn*, HIVA, Leuven.

Curriculum Vitae Ingrid Vanhoren

Personalia

Naam: Ingrid VANHOREN
 Geboorteplaats en –datum: Koersel, 23 december 1966
 Nationaliteit: Belg
 Werkadres: Hoger Instituut voor de Arbeid – K.U.Leuven
 Parkstraat 47
 3000 Leuven
 België
 Tel. +32-16-32 33 17
 Fax +32-16-32 33 44
 E-mail ingrid.vanhoren@hiva.kuleuven.ac.be
 Website <http://www.hiva.be>

Studies

- ? 1984-1988: Licentie in de Politieke en Sociale Wetenschappen, K.U.Leuven (grote onderscheiding)
 Eindverhandeling: '*Actiemiddelen van drukkingsgroeperingen in België: onderzoek naar de effectiviteit van actiemiddelen tijdens het laatste decennium*', 1988
 Promotor: Prof. Dr. W. Dewachter (grote onderscheiding)
  - ? 1986-1988: Aggregatie HSO in de Sociale Wetenschappen, K.U.Leuven (voldoening)
  - ? 1988-1989: Postgraduaat in de Media- en Informatiekunde, K.U.Leuven (onderscheiding)
  - ? 1999: Postacademische cursus 'Methoden van beleidsanalyse' – Katholieke Universiteit Nijmegen, Faculteit der Sociale Wetenschappen – Vakgroep Methoden
-

Talenkennis

- ? Nederlands: moedertaal
  - ? Frans: goed
  - ? Engels: zeer goed
  - ? Duits: basis
  - ? Spaans: basis
-

Beroepsloopbaan

- ? november-december 1988: medewerker, afdeling Politologie, Departement Politieke en Sociale Wetenschappen K.U.Leuven, onder leiding van Prof. Dr. W. Dewachter, belast met het jubileumnummer van het tijdschrift *Res Publica* i.v.m. de morfologie van de politieke partijen

- ? januari 1989-oktober 1990: wetenschappelijk medewerker, Instituut Recht en Samenleving, Faculteit Rechtsgeleerdheid K.U.Leuven, onder leiding van Prof. Dr. L. Huyse, belast met een onderzoek rond het repressiebeleid in België na de tweede wereldoorlog (F.K.F.O.)
- ? oktober-december 1990: wetenschappelijk medewerker, bibliotheek van de Faculteit Rechtsgeleerdheid, onder leiding van Prof. Dr. J. Dumortier, belast met een onderzoek rond fund-raising
- ? december 1990-heden: wetenschappelijk medewerker, Sector Onderwijs & Arbeidsmarkt, Hoger Instituut voor de Arbeid, K.U.Leuven, werkzaam rond methodieken en strategieën van opleiding en tewerkstelling in Vlaanderen

---

Relevante wetenschappelijke onderzoeksactiviteiten aan het HIVA

- ? On-going evaluatie ESF-doelstelling 3 Vlaanderen, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Werkgelegenheid, Afdeling Europa Werkgelegenheid (1995-1999)
- ? Onderzoek naar de (h)erkenning van verworven competenties (2000-2001), in opdracht van minister Landuyt, Vlaams minister van Werkgelegenheid en Toerisme in het kader van het VIONA-onderzoeksprogramma
- ? Onderzoek naar kerntaken van de verschillende overheden, in opdracht van de Hoge Raad voor Binnelands Bestuur (2002)
- ? Onderzoek naar de trajectbenadering van laaggeletterden, in opdracht van minister Landuyt, Vlaams minister van Werkgelegenheid en Toerisme in het kader van het VIONA-onderzoeksprogramma (2002)
- ? Onderzoek naar marktwerking voor begeleiding van werkzoekenden in het kader van de sluitende curatieve aanpak, in opdracht van minister Landuyt, Vlaams minister van Werkgelegenheid en Toerisme (2004)
- ? Evaluatie ESF-doelstelling 3 Vlaanderen, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Werkgelegenheid, Afdeling Europa Werkgelegenheid (2000-2006)

Domeinen van expertise

- ? Methodiek van trajectbegeleiding en loopbaanbegeleiding
- ? Strategieën van activering en reïntegratie van werkzoekenden op de arbeidsmarkt
- ? Partnerschap in het arbeidsmarktbeleid
- ? Erkenning van verworven competenties als instrument ter verhoging van de employability en maatschappelijke participatie
- ? Strategieën van levenslang en levensbreed leren

Relevante bijdragen aan studiedagen

- 'Trajectbegeleiding', Commissie Deeltijdse Leerplicht- Koning Boudewijnstichting, Brussel, 1996.
- Europees Seminarie "Trajectbegeleiding"*, Europees Seminarie, georganiseerd door de Europese Commissie en de Belgische overheden, Brugge, 16-17 oktober 97.
- 'Over taken, rollen en functies van trajectbegeleiding', *Rol en takenprofiel van de trajectbegeleider. Themadag*, georganiseerd door de Administratie Werkgelegenheid, Afdeling Europa Werkgelegenheid, Gent, 17 december 1998.
- 'Ondersteuning van de opleiders: wat is nodig, wat zijn de voorwaarden?', *Laaggeschoolden verdienen goede opleiders. Opleiden vereist goede condities, Transnationale conferentie (Adapt II)*, georganiseerd door de Karel de Grote Hogeschool Antwerpen, Antwerpen, 29 januari 1999.

- 'Trajectbegeleiding en consortiumwerking: keurslijf of katalysator?' *Consortia: gisteren, vandaag, morgen*. Seminarie georganiseerd door de Administratie Werkgelegenheid – Afdeling Europa Werkgelegenheid, Brussel, 6 september 2000.
- 'Zin en onzin van samenwerking in het werkveld van opleidings- en tewerkstellingsinitiatieven in Vlaanderen.' *Studiedag Werk via netwerk*, georganiseerd door het Steunpunt Lokale Netwerken, het Steunpunt Arbeidszorg, de Provincie West-Vlaanderen, 27 september 2000.
- 'Trajectbegeleiding en lokale inbedding'. Inleiding van de workshop "inzetbaarheid" van het seminarie "*Met de ESF-pijlers aan het werk. Leren uit het verleden om te werken in de toekomst*", ICC, Gent, 11 en 12 december 2000.
- 'Jobfinding, jobcoaching en jobcreatie'. Inleiding van de workshop "inzetbaarheid" van het seminarie "*Met de ESF-pijlers aan het werk. Leren uit het verleden om te werken in de toekomst*", ICC, Gent, 11 en 12 december 2000.
- 'EVC in Vlaanderen: uitdagingen en knelpunten'. *Startdag Vlaamse Onderwijsraad*, Brussel, 18 september 2001.
- 'De (h)erkenning van verworven competenties in Vlaanderen', *Arbeidsmarktonderzoekersdag 2003*, georganiseerd door het Steunpunt WAV, VUB, Brussel, 26 mei 2003.
- 'Trajectbenadering voor laaggeletterden in Vlaanderen', *Expertmeeting*, georganiseerd door de Beleidsgroep Geletterdheid, Brussel, 16 februari 2004.

Participatie aan stuurgroepen en commissies

- ? Evaluator Comité van Toezicht Vlaanderen Doelstelling 3, opgericht door de Vlaamse Gemeenschap, in het kader van ESF-cofinanciering van programma's van de Vlaamse Gemeenschap (1995-1999).
- ? Lid de technische werkgroep "Evaluatie" en "Trajectbegeleiding" van DG V bij de Europese Commissie (1995-1999)
- ? Voorzitterschap werkgroep op het ESF-deelnemersforum, ingericht door het Europees Sociaal Fonds. 6 en 7 juni 1996, Herbeumont.
- ? Begeleiding van een pilootexperiment in het kader van ESF-Doelstelling 3 rond "Trajectbegeleiding en partnerschap" in drie regio's in Vlaanderen, 1996.
- ? Mede-coördinator van een Europees Leonardo-project rond "Route Counselling", 1996-1997.
- ? Coördinator van het Europees Seminarie "Trajectbegeleiding", georganiseerd door de Europese Commissie en de Belgische overheden, 16-17 oktober 97, Brugge.
- ? Procesbegeleider van de VIONA-werkgroep EVC rond '(H)erkenning van verworven competenties', een onderzoeksproject dat kadert in het actieplan van de Vlaamse regering "Een leven lang leren" (2000-2001).
- ? Lid van denkgroep van het OESO-project 'Definiëren en Selecteren van sleutelcompetenties', opgericht door de Dienst voor Onderwijsontwikkeling van de Vlaamse Gemeenschap (juni 2001).
- ? Lid van de expertengroep van het Leerwerkcentrum, Vitamine W (2002-2004)
- ? Lid van de stuurgroep van het EVC-project van de KHLeuven 'Erkenning verworven competenties in de lerarenopleiding' (2002-2003)
- ? Evaluator Strategische werkgroep, ESF Doelstelling 3 zwaartepunt 1 & 2 Vlaanderen, opgericht door de Vlaamse Gemeenschap, in het kader van ESF-cofinanciering van programma's van de Vlaamse Gemeenschap (2000-2006).

Relevante publicaties

- Vanhoren I. & Lemaigre T. (red.) (1998), *European Seminar "Pathways to Integration"*, 16-17 October 1997, Bruges. European Social Fund, Brussels.
- Struyven L & Mevissen J. (red.) (1998), *Route Counselling for Disadvantaged Groups on the Labour Market: explorative study in six Member States*. Final Report: met G. Altieri, E. Collins, V. Fissamber, J. Mevissen, W. Reiter, L. Struyven, I. Vanhoren, J. Wets, HIVA, Leuven.
- Vanhoren I. (2000), *Trajectbegeleiding en consortiumwerking: keurslijf of katalysator? Analyse van de praktijk van geïntegreerde dienstverlening voor werkzoekenden in ESF-consortia anno 1999*, HIVA, Leuven.
- Vanhoren I. (red.), de Coninck P. & Roels J. (2001), *"Ruim baan voor competenties". Advies voor een model van (h)erkenning van verworven competenties in Vlaanderen: beleidsconcept en aanzetten tot operationalisering*. VIONA-werkgroep EVC.
- Bouckaert G., Verhoest K., Wayenberg E., Snijkers K, m.m.v. Winters S, Van Damme B., Struyven L., Vanhoren I., Van Ootegem L., Bachus K., Hedebouw G. & Sannen L. (2002), *Kerntaken van de verschillende overheden*. Een studie in opdracht van de Hoge Raad voor Binnenlands Bestuur, Hoge Raad voor Binnenlands Bestuur, Brussel.

Curriculum Vitae Steven Groenez

Personalia

Naam: Steven Groenez
Geboorteplaats en –datum: Gent, 6 januari 1972
Nationaliteit: Belg
Werkadres: Hoger Instituut voor de Arbeid – K.U.Leuven
Parkstraat 47
3000 Leuven
België
Tel. +32 16 32 33 54
Fax +32 16 32 33 44
E-mail steven.groenez@hiva.kuleuven.ac.be
Website <http://www.hiva.be>

Studies

Secundair onderwijs

- 1984-1990: Wetenschappelijke A, Onze-Lieve-Vrouwecollege te Oudenaarde

Hoger onderwijs

- 1990-1991: 1ste kandidatuur Handelsingenieur, K.U.Leuven
  - 1991-1992: 2de kandidatuur Handelsingenieur, K.U.Leuven
  - 1992-1993: 1ste licentie Handelsingenieur, specialisatie personeelsbeleid, K.U.Leuven
  - 1993-1994: 2de licentie Handelsingenieur, specialisatie personeelbeleid, K.U.Leuven
Eindverhandeling: 'Boelwerf Temse: case-study van het conflict van 1991-1992'
Promotor: Prof. Dr. Jan Bundervoet
  - 1994-1995: enige kandidatuur Politieke wetenschappen, K.U.Leuven (onderscheiding)
  - 1995-1996: 1ste licentie Politieke wetenschappen, K.U.Leuven
  - 1996-1997: 2de licentie Politieke wetenschappen, K.U.Leuven
Eindverhandeling: 'De vermogensbelasting'
Promotor: Prof. Dr. Hugo Van Hassel (Onderscheiding)
-

Talenkennis

- Nederlands: moedertaal
- Engels: goed
- Frans: voldoende
- Spaans: voldoende

Beroepsloopbaan

- februari 1998-januari 2002: junior onderzoeker, Hoger Instituut voor de Arbeid, K.U.Leuven
- februari 2002-tot heden: senior onderzoeker, Hoger Instituut voor de Arbeid, K.U.Leuven

---

Wetenschappelijke onderzoeksactiviteiten

- Onderzoek naar de onderwijsparticipatie in het hoger onderwijs (1998-1999), Hoger Instituut voor de Arbeid, K.U.Leuven
- Onderzoek naar de studiekosten in het hoger onderwijs (1999-2000), Hoger Instituut voor de Arbeid, K.U.Leuven
- Onderzoek naar het activerings- en tewerkstellingsbeleid van bijstandsgerechtigden (2000-2001), Hoger Instituut voor de Arbeid, K.U.Leuven
- Onderzoek naar 'Minimuminkomens en sociale integratie'(2001-2002), Hoger Instituut voor de Arbeid, K.U.Leuven
- Onderzoek naar de onderwijsparticipatie in het hoger onderwijs (2002), Hoger Instituut voor de Arbeid, K.U.Leuven
- Onderzoek naar de effectiviteit van de minimuminkomensbescherming in Europa (2001-), Hoger Instituut voor de Arbeid, K.U.Leuven

---

Belangrijkste onderzoeksdomeinen

- Hoger onderwijs
- Sociale bijstand

Domeinen van expertise

- Studiefinanciering
- onderwijsparticipatie
- minimuminkomens

Relevante publicaties

Nicaise I. & Groenez S. with contributions by Vleminckx K. & Demeuse M., directed by Berghman J. (2003), *The Belgian National Action Plan for Social Inclusion 2001-2003: a preliminary evaluation. Report of the non-governmental experts*, HIVA, K.U.Leuven.

Struyven L., Groenez S. (2000), *Integrated approaches to active welfare and employment policies: coordination in activation policies for minimum income recipients*, <http://www.eurofound.ie/publications>.

Groenez S., Nicaise I. (2001), *Traps and springboards in European minimum income systems: The Belgian Case*, HIVA, Leuven.

Groenez S., Pedersen S., Nicaise I. (2001), *Traps and springboards in European minimum income systems: The Danish Case*, HIVA, Leuven.

Joost Bollens, Veerle Cortebeeck, Mia Douterlungne, Steven Groenez, Steven Marx, Ides Nicaise, Jozef Pacolet, Monique Ramioul, Ellen Schryvers, Benediekt Van Damme, Ilse Van De Putte, Guy Van Gyes (HIVA, K.U.Leuven) et Christian Maroy (Girsef, UCL) Thierry Lallemand, Robert Plasman, Salimata Sissoko (DULBEA, ULB) (2002), *L'évaluation d'impact de la strategie europeenne pour l'emploi en Belgique*, Convention Ministère de l'emploi et du Travail-ULB.

8.1 Relevante lopende / recent afgewerkte onderzoeksprojecten

Onderzoeksproject: Sociale economie, sociale integratie en duurzame ontwikkeling

opdrachtgever: FOD Wetenschapsbeleid

einddatum: 2004

Onderzoeksproject: Sociale economie in Kortrijk: analyse van het huidige werkveld en voorstellen voor een verdere structurele uitbouw

opdrachtgever: Stad Kortrijk + OCMW Kortrijk

einddatum: 31 oktober 2005

Onderzoeksproject: Impact van actief arbeidsmarktbeleid op duurzame arbeidsintegratie

opdrachtgever: Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg

einddatum: 30 juni 2005

Onderzoeksproject: Social entrepreneurship in Central Slovakia

opdrachtgever: Afdeling Buitenlands Beleid Vlaamse Gemeenschap

einddatum: november 2005

Onderzoeksproject: Evaluatie van het Vlaamse programma Doelstelling 3 2000-2006

opdrachtgever: ESF-agentschap Vlaanderen

einddatum: 31 december 2008

9. Deskundigen

Prof. Dr. Eddy Omev

Vakgroep Sociale Economie, Universiteit Gent

Hoveniersberg 24, 9000 Gent

Tel. 09/264.34.82

Prof. Dr. Josse Vansteenbergh

Faculteit Rechten, Universiteit Antwerpen

Prinsstraat 13, 2000 Antwerpen

Tel. 03/212.16.76

**Hoger instituut
voor de arbeid**

Katholieke
Universiteit Leuven

Parkstraat 47
B-3000 Leuven

Telefoon +32 16 32 33 33
Telefax +32 16 32 33 44

BIJLAGE / ONDERZOEKSVORSTEL MARKTNICHES EN GROEIPOTENTIEEL VAN DE SOCIALE ECONOMIE IN VLAANDEREN

1. Probleemstelling

Sociale economie is een begrip dat vele ladingen dekt. De bestaande werkvormen en instrumenten zijn ontwikkeld in functie van uiteenlopende doelstellingen, vallen onder verschillende beleidsbevoegdheden en hebben diverse juridische statuten en financiële regelingen.

Eén element is echter gemeenschappelijk voor alle sociale economie initiatieven: ze zijn ontwikkeld omdat ze een maatschappelijke en economische meerwaarde in zich dragen ten aanzien van de reguliere economie. In economische termen gaat het om activiteiten met belangrijke positieve externe effecten (of zelfs publieke goederen) – typische activiteiten waarin de vrije markt faalt. De verwachtingen ten aanzien van sociale economie zijn alleszins groot: creatie van werkgelegenheid, duurzame ontwikkeling, nieuwe diensten, sociale cohesie, ... Het recente HIVA-rapport van Rubbrecht e.a. (2005) becijfert alvast voorbeelden van het maatschappelijk rendement van de sociale economie, met name (maar niet uitsluitend) op het vlak van de integratie van kansengroepen.

Alhoewel menigeen overtuigd is van de meerwaarde en het potentieel van sociale economie, wordt de sector ook geconfronteerd met barrières en herstructureringsproblemen. Zo sloegen de beschutte werkplaatsen recent nog alarm over de druk van de delocalisatie en de concurrentie van lageloonlanden. De Europese Commissie beperkte dan weer de tewerkstellingssubsidies in de lidstaten, waardoor belangrijke segmenten van de sociale economie financieel het mes op de keel krijgen. Een andere beperking betreft het overheidsbudget: bij beperkte middelen gaat men uiteraard prioriteit verlenen aan initiatieven met de grootste maatschappelijke meerwaarde (social return on investment - al dan niet financieel uitgedrukt). De kunst bestaat er dus in om activiteiten uit te bouwen met een aantoonbaar maatschappelijk rendement en een stevige (potentiële) vraag. Een belangrijk bijkomend criterium is dat de sociale economie in deze nieuwe marktniches geen reguliere tewerkstelling verdringt, maar integendeel synergieën ontwikkelt waardoor beide sectoren (sociaal en regulier) elkaar versterken.

Volgende *onderzoeksvragen* kunnen worden afgeleid uit deze probleemstelling:

- Wat zijn de sterkten van de sociale economie en in welke mate dragen die een groeipotentieel in zich?
- Welke methodologie kan worden ontwikkeld en toegepast in functie van meting en ontwikkeling van het groeipotentieel en nieuwe marktniches van sociale economie-initiatieven? Met andere woorden hoe kunnen economische sectoren en beleidssectoren marktniches en groeipotentieel ontdekken?
- Hoe verhoudt de ontwikkeling van de sociale economie zich ten opzichte van de reguliere economie? Met andere woorden, in welke mate kan sociale economie ontwikkeld worden met behoud van de eigen filosofie en meerwaarde, maar in alliantie met of met transfer naar de reguliere economie?

- Welke (nieuwe) werkvormen en implementatievoorwaarden zijn wenselijk voor een verhoogde dynamiek in de verschillende deelsectoren van de sociale economie?

2. Conceptueel kader

In tegenstelling tot de nieuwe diensteneconomie, kent de sociale economie al enige traditie. Toch heerst er binnen de sociale economie nog heel wat conceptuele verwarring.

VOSEC (Vlaams OverlegPlatform Sociale Economie en Meerwaarde-economie) omschrijft sociale economie als “een verscheidenheid van bedrijven en initiatieven die in hun doelstellingen de realisatie van bepaalde maatschappelijke meerwaarden voorop stellen en hierbij de volgende basisprincipes respecteren: voorrang van arbeid op kapitaal, democratische besluitvorming, maatschappelijke inbedding, transparantie, kwaliteit en duurzaamheid. Bijzondere aandacht gaat ook naar de kwaliteit van de interne en externe relaties. Zij brengen goederen en diensten op de markt en zetten daarbij hun middelen economisch efficiënt in met de bedoeling continuïteit en rentabiliteit te verzekeren.” (www.vosec.be)

Uit deze en andere definities blijkt alleszins dat sociale economie breed geconcipieerd is. Sociale economie-instrumenten richten zich op verschillende doelgroepen en hebben verschillende finaliteiten. Wij stellen een drievoudig onderscheid voor:

- diensten aan de gemeenschap*: d.w.z. diensten met belangrijke ‘positieve externe effecten’ (soms zelfs echte publieke diensten, doch geleverd door private organisaties met steun van de overheid – zie Marée, 2005 in Nicaise e.a., 2005). Typische voorbeelden zijn groenprojecten en renovatie of onderhoud van historische sites, maar ook bv. sociale restaurants of klusjesdiensten voor bejaarden;
- arbeidsintegratie van kansengroepen*: hier bestaan de positieve externe effecten precies uit de tewerkstelling van groepen die anders niet (of veel moeilijker) aan het werk zouden raken (zie Spear e.a., 2001; Borzaga e.a., 2001);
- het propageren van een *nieuwe bedrijfsethiek*, als laboratorium voor het duurzaam (of maatschappelijk verantwoord) ondernemerschap in de reguliere economie (Borzaga & Spear eds., 2004).

Ondanks de erkenning van een ruime definiëring van het begrip sociale economie in Vlaanderen, werden in het verleden sociale economie-maatregelen bij ons vaak beperkt tot de tweede finaliteit, met name de *sociale inschakelingseconomie* (leerwerkbedrijven, invoegbedrijven, invoegafdelingen, sociale en beschutte werkplaatsen, enz.). In principe kan sociale en arbeidsintegratie gebeuren door tewerkstelling in om het even welke sector, eventueel in concurrentie met het reguliere bedrijfsleven. Belangrijk is (a) dat de activiteiten geschikt zijn voor tewerkstelling van kansengroepen, bv. laaggeschoolden, en (b) dat ze een voldoende groeipotentieel inhouden. Om echter ook op macro-vlak een maximaal netto-effect te bekomen zijn er bijkomende succesvoorwaarden, nl.: (c) dat de gesubsidieerde tewerkstellingscreatie zo weinig mogelijk tewerkstelling wegconcurrereert in reguliere bedrijven (verdringing) of zelfs bijdraagt tot de groei van de reguliere tewerkstelling; en (d) dat dit gebeurt met een maximaal maatschappelijk netto-rendement (m.n. door een netto-reductie van de structurele werkloosheid).

Het eerste soort activiteiten (ook soms *nieuwe diensteneconomie* genoemd) omvat zowel collectieve diensten zoals groenonderhoud, buurt- en stadsrenovatie, behoud van patrimonium, cultuur en vrije tijd, als diensten aan personen zoals kinderopvang, zorg voor bejaarden en hulp in het huishouden. Het leveren van persoonsgebonden diensten kan zowel georganiseerd worden door private werkgevers als door sociale economie bedrijven en buurt- en nabijheidsdiensten. Collectieve diensten kunnen ook door lokale overheden, landelijke steunpunten of vzw's geleverd worden. De diensten worden omschreven als *nieuwe* diensten wanneer ze gericht zijn op behoeften waaraan totnogtoe niet via het formele economische circuit werd voldaan, tenzij eventueel via familiale solidariteit, vrijwilligerswerk of zwartwerk. Het kan uiteraard ook gaan

om totaal nieuwe behoeften. Een belangrijk kenmerk vanuit het oogpunt van de sociale economie is echter de efficiëntie van de dienstverlening, d.w.z. het realiseren van een maximaal maatschappelijk rendement tegen minimale kosten..

Buurt- en nabijheidsdiensten (BND) vormen een onderdeel van de nieuwe diensteneconomie. Bij buurt-diensten ligt het accent op de territoriale afbakening van dienstverlening. Buurtdiensten streven in hoofdzaak naar een versterking van de sociale cohesie en naar de ontwikkeling van achtergestelde buurten. Nabijheids-diensten leggen de klemtoon op de onmiddellijke nabijheid van de geleverde diensten tot de gebruikers. De diensten zijn sectoraal of thematisch afgebakend. Hoewel ze ertoe kunnen bijdragen, is de voornaamste finaleiteit van de buurt- en nabijheidsdiensten niet de socio-professionele inschakeling van (laaggeschoolde) werkzoekenden (Van Kets, 2004).

In onderliggend onderzoeksvoorstel wordt de term 'sociale economie' gebruikt als verzamelnaam voor zowel sociale inschakelingseconomie als nieuwe diensteneconomie. Het maatschappelijk verantwoord ondernemen als derde pijler wordt niet in dit onderzoeksvoorstel opgenomen, gezien de focus van de projectoproep op jobcreatie.

3. Onderzoeksopzet

3.1 Onderzoeksvragen

De *onderzoeksvragen* zijn de volgende:

- Wat zijn de sterkten van de sociale economie en in welke mate dragen die een groeipotentieel in zich?
- Welke methodologie kan worden ontwikkeld en toegepast in functie van meting en ontwikkeling van het groeipotentieel en nieuwe marktniches van sociale economie-initiatieven? Met andere woorden hoe kunnen economische sectoren en beleidssectoren marktniches en groeipotentieel ontdekken?
- Hoe verhoudt de ontwikkeling van de sociale economie zich ten opzichte van de reguliere economie? Met andere woorden, in welke mate kan sociale economie ontwikkeld worden met behoud van de eigen filosofie en meerwaarde, maar in alliantie met of met transfer naar de reguliere economie?
- Welke (nieuwe) werkvormen en implementatievoorwaarden zijn nodig voor een verhoogde dynamiek in de verschillende deelsectoren van de sociale economie?

3.2 Onderzoeksluiken

De onderzoeksvragen leiden tot een onderzoeksopzet met *vier onderzoeksluiken*:

- Conceptueel luik: uitbouw van een *referentiekader* voor de beoordeling van groeikansen van de sociale economie;
- Economisch luik: identificatie van beloftevolle *marktniches*
  - voor de sociale inschakelingseconomie
  - en voor de BND);
- Institutioneel luik: *werkvormen en implementatievoorwaarden* voor succesvol sociaal ondernemen;
- Eindrapportering, met inbegrip van een instrument t.b.v. ondernemers en beleidsmakers.

3.2.1 Conceptueel luik: uitbouw van een *referentiekader* voor de beoordeling van groeikansen van de sociale economie

Een afbakening van de eigenheid van de *sociale economie* is noodzakelijk in functie van het verder verloop van het onderzoek. De conceptuele afbakening van sociale economie heeft immers consequenties voor de ontwikkelingsstrategieën van de verschillende overheden.

In dit onderzoek willen we focussen op de sociale inschakelingseconomie enerzijds en de buurt- en nabijheidsdiensten anderzijds. Zoals geschetst in het conceptueel kader onder punt 2, hebben de verschillende deelsegmenten verschillende finaliteiten en verschillende doelgroepen en zijn bijgevolg aangepaste methodologieën nodig voor de detectie van groeipotentieel en nieuwe marktniches.

Een ontwikkelingsstrategie voor de *sociale* inschakelingseconomie dient uitdrukkelijk het tewerkstellingsperspectief voor de doelgroep(en) te integreren. Onze voorlopige uitgangshypothesen zijn de volgende:

- als de nadruk ligt op arbeidsintegratie, komt elk segment van de economie in aanmerking waar mogelijkheden openliggen voor tewerkstelling van kansengroepen (m.n. laaggeschoolden, maar in positieve zin ook functies waarbij specifieke competenties van personen uit kansengroepen kunnen gevaloriseerd worden);
- belangrijk is echter het groeipotentieel van de betrokken sector. Zo hebben sommige beschutte werkplaatsen het moeilijk omdat ze specifieke industriële niches bezetten waar een inkrimping dreigt omwille van delocalisatie. Het is belangrijk deze activiteiten op termijn om te schakelen naar groeisectoren, wellicht in de dienstensector;
- binnen bestaande groeisegmenten moet bewaakt worden dat sociale tewerkstelling, vooral in laagkwalitatieve statuten, de reguliere tewerkstelling niet ondermijnt of wegconcurrert. Concurrentie is in wezen niet ongezond, maar (het vermoeden van) deloyale concurrentie met gesubsidieerde arbeid of minderwaardige statuten moet vermeden worden. Idealiter zal de sociale economie een brugfunctie vervullen met de reguliere economie, hetzij door te investeren in de opleiding van toekomstige reguliere werknemers (bv. leerwerkcentra), hetzij door zwartwerk te regulariseren, hetzij door geleidelijk 'op te gaan' in het reguliere bedrijfsleven (bv. invoegbedrijven). Hierop komen we terug in het derde onderzoeksluik;
- nog beter is het wanneer sociale ondernemingen nieuwe marktniches ontdekken en uitbaten, die additioneel zijn t.o.v. het bestaande economische weefsel.

Buurt- en nabijheidsdiensten bieden ook tewerkstelling aan kansengroepen, maar de eerste finaliteit is het inspelen op niet-ingevulde lokale noden en behoeften. Een ontwikkelingsstrategie die vertrekt vanuit een inschatting van deze lokale noden en behoeften dient zich aan. Hier is het sleutelcriterium voor identificatie van niches niet de aard van de functies (en daaraan verbonden profiel van werknemers) maar de aard van het product.:

- We zoeken ditmaal naar diensten die niet of onvoldoende door commerciële bedrijven worden geleverd (tenzij met overheidssteun) omwille van beduidende positieve externe effecten, met name meerwaarden voor de (lokale) gemeenschap. De marktprijs is dan immers geen correcte weerspiegeling van de maatschappelijke waarde van de betreffende goederen of diensten. Het gaat bv. om diensten aan achtergestelde doelgroepen, of ter ondersteuning van het lokaal sociaal weefsel, of met een ander (semi-)publiek nut. Sociale kosten-batenanalyse (of 'social return on investment' = SROI) is het denkkader om de meerwaarde van dit soort activiteiten te evalueren.
- Wanneer deze activiteiten bovendien een sterk groeipotentieel bevatten en arbeidsintensief zijn, is het zaak om deze te stimuleren.
- Ook hier moet bewaakt worden dat de ontwikkeling binnen de sociale economie geen verdringingseffecten teweegbrengt, ditmaal in de publieke of reguliere social profit sector, en dat de kwaliteit van de dienstverlening even prioritair blijft als de tewerkstellingscreatie.

Het is uiteraard niet uitgesloten dat een BND tegelijk ook kansen biedt tot inschakeling van kansengroepen, waardoor ze zich bevindt in de doorsnede tussen de sociale inschakelingseconomie en de BND. Voorts merken we op dat bovenstaande criteria nog voor amendering en aanvulling vatbaar zijn.

Het conceptuele onderzoeksluik is essentieel voor het verder verloop van het onderzoek. Met de voorgestelde focus van werkvormen en instrumenten zoomen we in op elk van beide sociale economie-segmenten, met de bedoeling specifieke methodologieën te bepalen. In dit onderzoeksluik wordt in eerste instantie de *onderzoeksmethodiek* gehanteerd van documentanalyse (vnl. beleidsdocumenten) en interviews met sleutelactoren. Sleutelactoren zijn:

- Vlaams kabinet sociale economie;
- Federale en Vlaamse administratie cel sociale economie;
- VOSEC;
- VVSG;
- Sociale partners.

In tweede instantie worden in overleg met de stuurgroep de uiteindelijke keuzen gemaakt m.b.t. verder uit te diepen sectoren, werkvormen, methodologie en toepassingen.

3.2.2 Economisch luik: ontwikkeling en toepassing van methodologie naar nieuwe marktniches, evoluties en groeipotentieel van sociale economie initiatieven

Het economische luik is het belangrijkste luik van het onderzoek. In een eerste stap wordt een methodologie ontwikkeld naar nieuwe marktniches, evoluties en groeipotentieel van sociale economie, in een tweede fase wordt de ontwikkelde methodologie uitgediept in een beperkt aantal economische sectoren en beleidssectoren. De selectie van economische sectoren en beleidssectoren wordt bepaald in samenspraak met de stuurgroep.

1. Mogelijke marktniches voor de sociale inschakelingseconomie

Voor de ontwikkeling en toepassing van de methodologie naar nieuwe marktniches in de reguliere economie hanteren we volgende onderzoeksmethoden:

- literatuurstudie (o.m. met buitenlandse voorbeelden) en documentanalyse;
- analyse op administratieve bestanden en survey-bestanden;
- expertenpanel.

Een eerste spoor voor de ontwikkeling van nieuwe marktniches is dat van *literatuurstudie en documentanalyse*. In de eerste plaats wordt een selectieve inventaris gemaakt worden van bestaand onderzoeksmateriaal met betrekking tot de mogelijkheden en de ruimte voor de tewerkstelling van de doelgroep werkers. Zo publiceert het Steunpunt WAV op regelmatige basis analyses van de groei- en krimpsectoren in de Vlaamse economie gebaseerd op RSZ-gegevens. Lauwereys en Bollens (2000) focussen op mogelijke jobcreatie voor laaggeschoolden. Vleugels (1996) brengt arbeidsmarktniches voor tewerkstelling van OCMW-cliënten in kaart. Ook mogelijke relevantie publicaties en bronnen van het planbureau worden onderzocht.

Daarnaast kan gezocht worden waar zich – in binnen- en buitenland – nieuwe en vernieuwende initiatieven voordoen. Hierbij kunnen we vertrekken van 1) bestaande databronnen zoals de meetpost van de sociale economie en 2) de ervaringen van de incubatiecentra, adviesbureaus en vormingscentra.

Bij de identificatie van good practices in het buitenland willen we noch in de keuze van de landen, noch in de keuze van de projecten harde lijnen trekken. Het doel is immers relevante ideeën op te doen. Via diverse informatiebronnen (folders, evaluatierapporten, websites en andere) willen we good practices identificeren.

Als startbasis worden de volgende contactpunten genomen:

- ENSIE: Europees netwerk van sociale werkplaatsen en inschakelingsbedrijven;
- RIPESS: Het intercontinentaal netwerk voor de promotie van de sociale economie;
- FEBEA: Europees netwerk van solidaire, alternatieve en ethische banken;

- REUSE: Europees netwerk sociale economie organisaties op vlak van hergebruik en recyclage.

In de veelheid van projecten hebben we speciale aandacht voor innovatieve en toekomstgerichte initiatieven en bedrijven. In de korte beschrijvingen die we zullen presenteren gaat de aandacht hoofdzakelijk uit naar de beroepen en de economische sectoren waarin de projecten actief zijn. Deze voorbeelden worden voorgelegd aan een expertenpanel om de transfereerbaarheid van die voorbeelden in te schatten en zo nodig de voorwaarden tot transfereerbaarheid in kaart brengen (cf. infra).

Het tweede methodologische spoor voor de verkenning van nieuwe marktniches is de *analyse van bestaande administratieve bestanden en survey-bestanden*. In functie van de ontwikkelingskansen voor de verschillende werkvormen binnen de sociale inschakelingseconomie kan best de bestaande vraag geanalyseerd worden. Hierbij opteren we voor een kruising van informatie uit drie bronnen.

- Ten eerste wordt op basis van administratieve gegevens, afkomstig van de Administratie Werkgelegenheid en van koepelorganisaties uit de sector van de sociale economie, een analyse gemaakt van de huidige sectoren en marktniches waarin sociale ondernemingen gevestigd zijn.
- Aanvullend hierbij kan een analyse van het VDAB-vacaturebestand inzicht geven in de vraag naar laaggeschoolde arbeid¹ in het normaal economisch circuit (NEC). Wanneer we uit het bestand de laaggeschoolden geselecteerd hebben, kunnen we vervolgens inzoomen op de kenmerken die de arbeid (in de nabije toekomst) voor deze groep beschrijven. Naast de sector en het beroep van tewerkstelling kan ook de gevraagde werkervaring, de geografische plaatsbepaling en het type contract bestudeerd worden. Natuurlijk dekt de vlag 'laaggeschoold' een bredere lading dan de doelgroep van de sociale inschakelingseconomie. Momenteel biedt het VDAB-vacaturebestand de mogelijkheid om (voor ongeveer de helft van het bestand) de koppeling te maken tussen de gevraagde kenmerken en de kenmerken van de geplaatste werknemer². Deze koppeling laat toe om de bestaande tewerkstellingskansen voor de doelgroepwerknemers preciezer in kaart te brengen (immers, niet zelden worden vacatures voor laaggekwalificeerden ingepalmd door groepen met een sterker profiel – verdringing).
- Voorts kan een analyse van het PASO bestand (Panel Survey of Organisations in Flanders) inzicht geven in de huidige tewerkstelling van de 'potentiële' doelgroep. De PASO-gegevens laten immers toe een koppeling te maken tussen het kwalificatieniveau van de werknemer, de sector van tewerkstelling en het complexiteitsniveau van de arbeidstaken.

De koppeling van gegevens omtrent trends in effectieve tewerkstelling (PASO) met gegevens over de effectieve vraag (vacaturebestand) laat toe om een onderscheid te maken tussen groei- en verzadigde economische segmenten voor laaggeschoolden. Ook de resultaten van de PASO-module rond maatschappelijk verantwoord ondernemen worden onder de loep genomen.

Natuurlijk is het lang niet evident dat een vacature voor een laaggeschoolde baan in de privésector, ook kan ingevuld worden als sociale inschakelingsplaats. Daarom worden de 'potentiële' groeisegmenten in een volgende fase voorgelegd aan een expertenpanel (cf. infra). Daarbij worden de potentiële groeisegmenten vergeleken met de sectorale spreiding van de (verschillende werkvormen) binnen de sociale inschakelingseconomie.

---

¹ Verschillende grenzen kunnen gehanteerd worden om laaggeschoolde arbeid te definiëren. Het vacaturebestand laat toe verschillende definities te hanteren. Voor de mogelijkheden van de vacaturebank voor de detectie van arbeidsplaatsen voor laaggeschoolden zie Lauwereys en Bollens (2000).

² Bij de vacatures voor laaggeschoolden ligt dit percentage hoger dan 50%.

Het derde methodologische spoor is het *expertenpanel*.³ Het eerste en het tweede spoor, respectievelijk literatuurstudie/documentanalyse en bestandsanalyse, lopen in dit onderzoeksluik parallel. De resultaten van beide sporen worden gebundeld en voorgelegd aan experts ter zake. Dit gebeurt best in een expertenpanel, omdat we op die manier verschillende inzichten en perspectieven kunnen samenbrengen. De koppeling van de drie methodologische sporen vormt de meerwaarde van dit onderzoeksopzet.

De functie van dit expertenpanel is deze van interpretatie van gegevens, bespreking van potentieel nieuwe pistes en marktniches en overdraagbaarheid van binnen- en buitenlandse voorbeelden. Volgende vragen en discussiepunten kunnen worden voorgelegd aan het expertenpanel:

- Na selectie via bestandsanalyse kunnen de *grootste groeimogelijkheden* verder gespecificeerd worden. Naast de identificatie van marktniches (bv. verdere mogelijkheden tot jobcreatie bij de ondersteunende diensten aan bedrijven, uitbreiding van bestaande ‘groene’ marktniches zoals de biologische landbouw, natuurbeheerswerken en natuurtoerisme), worden ook de mogelijkheden van verdere taaksplitsingen aan de experts voorgelegd.
- Sociale tewerkstellingsprojecten en de verwachtingen die men daaromtrent opbouwt roepen een aantal *paradoxen* op. Men verwacht dat ze efficiënt en volgens economische principes werken, doch anderzijds duldt men niet dat ze concurrentieel zijn voor bestaande diensten. Ze moeten zich focussen op doelgroepen die het moeilijk hebben op de arbeidsmarkt en terzelfder tijd eist men een kwaliteitsvolle dienstverlening. Hierbij stelt zich de vraag naar additionaliteit van sociale economie. Kan het ontplooiën van commerciële activiteiten met behulp van (tijdelijk) gesubsidieerde arbeid aanleiding geven tot concurrentievervalsing en (allerlei vormen van) verdringing van reguliere arbeid? Of kan de sociale economie samenwerken met reguliere bedrijven, bv. door het opleiden van geschikte arbeidskrachten, door onderaanneming, door uitwisseling van know-how enz.?
- *Good practices* in binnen- en buitenland moeten worden beoordeeld naar *transfereerbaarheid*. Daarnaast kan ook nagegaan worden of bestaande protocolafspraken tussen de reguliere en de sociale economie uitgebreid kunnen worden (bv. het protocol Textielonderhoud, enkele jaren geleden afgesloten tussen de Federatie Textielonderhoud en de strijkwinkels).

Voor de samenstelling van de expertenpanels zijn volgende actoren ons inziens relevant (niet-exhaustieve lijst):

- BENSC (Belgisch Bedrijvennetwerk voor Sociale Cohesie);
- Econetwerk;
- Koepel van buurt en nabijheidsdiensten;
- Koepel Vlaamse kringloopcentra;
- Netwerk Bewust Verbruiken;
- Resenet (reduceren ICT kloof);
- Federaties van bedrijven en vertegenwoordigers van (sub)sectoren;
- Sociale partners;
- SST (Samenwerkingsverband Sociale Tewerkstelling);
- VCSPO (Vlaamse Confederatie voor de Social Profit Ondernemingen);
- Vlaams participatiefonds voor sociale economie (Trividend);
- VLAB (Vlaamse Federatie van Beschutte Werkplaatsen);
- Vosec/Vomec (Vlaams OverlegPlatform Sociale Economie en Meerwaardeneconomie).

Als zou blijken dat het basismateriaal te overvloedig wordt, zullen we de expertenpanels toespitsen op een paar deelsectoren, of een paar regio's (rond centrumsteden) bij wijze van case study.

---

³ In principe zou een delphi-benadering verkieslijk zijn, doch dit zou waarschijnlijk de budgettaire ruimte voor dit onderzoeksproject te boven gaan.

2. De ontwikkeling van de buurt- en nabijheidsdiensten

Voor de ontwikkeling en toepassing van een methodologie voor buurt- en nabijheidsdiensten hanteren we volgende onderzoeksmethoden:

- literatuurstudie en documentanalyse;
- casestudies;
- expertenpanel.

De ontwikkeling van buurt- en nabijheidsdiensten (BND's) is expliciet opgenomen in het federale regeerakkoord. Door middel van de ontwikkeling van zowel de vraagzijde (dienstencheques) als de aanbodzijde (erkenning BND's in de sociale economie) wil de regering 25000 jobs creëren (Van Weert, 2004).

Het inschatten van de ontwikkelingskansen van de BND's vergt een andere logica. Hierbij dient vertrokken te worden van de lokale behoeften met een uitgesproken (quasi-)collectief karakter. Belangrijk voor deze diensten is (a) dat de nabijheid van de begunstigde en de dienstverlener vereist is en (b) dat het gaat om (quasi-)collectieve diensten die niet thuishoren in de vrije markt. De toenemende vraag naar zorgdiensten is bv. een gevolg van demografische en socio-economische veranderingen en betreft meestal een vraag naar arbeidsintensieve activiteiten die commerciële ondernemingen laten links liggen.

Voor een belangrijk deel van de diensten is er reeds een aanbod in de sector van de sociale diensten. Voor andere diensten zoals thuiszorg is er enkel een aanbod in het formele circuit voor specifieke bevolkingsgroepen, terwijl andere groepen beroep doen op het informele circuit, eventueel zelfs op zwartwerk. Mogelijkheden tot ontwikkeling bestaan enerzijds in het verder uitbouwen van bestaande diensten en anderzijds in het formaliseren van bestaande informele arbeid. De omvang van de informele sector voor bepaalde diensten wijst op een groot potentieel. Het omvormen van informele in formele tewerkstelling kan beschouwd worden als een vorm van positieve externe effecten. Via de dienstencheques is er een belangrijke stap gezet in de solvabilisering van de vraag en in de formalisering van dit potentieel. Samen met de uitbreiding van het systeem van de dienstencheques heeft de regering beslist tegelijk het PWA af te bouwen.

In een eerste fase vertrekken we van bestaand *onderzoeksmateriaal* om het groeipotentieel van buurt- en nabijheidsdiensten in kaart te brengen.

Voor de zorgsector en de socio-culturele sector werden reeds diverse werkgelegenheidsprognoses gemaakt (Pacolet e.a., 1999 en 2002). Vraag en aanbod voor diensten voor bejaarden, diensten voor gezinnen en huishoudelijke hulp zijn in kaart gebracht door Callebert (1995). Vraag en aanbod voor persoonlijke dienstverlening, verbetering van leef- en omgevingskwaliteit, milieuzorg, cultuur, toerisme en vrije tijd zijn onderzocht door Pacolet (1997) en voor de kringloopcentra door Bachus (2001 en 2002).

Om een inzicht te krijgen in de huidige gevraagde diensten kunnen enerzijds de gegevens van het dienstenwijzer project (dat nu reeds 14 steden en gemeenten omvat) geanalyseerd worden. Daarnaast dient ook de bestaande evaluatie van het experimentenfonds van de Koning Boudewijn Stichting (Van Kets, 2004) meegenomen te worden.

Deze analyses, gebaseerd op het conceptueel kader uit het eerste onderzoeksluik, leiden tot de selectie van *drie lokale cases* waar in een tweede fase via gestructureerde expertinterviews of expertenpanel dieper op de lokale context wordt ingegaan.

De selectie van de geografische cases gebeurt in samenspraak met de stuurgroep. Het gaat idealiter om steden die een actief beleid voeren rond sociale economie, zoals Antwerpen, Gent, Kortrijk en Genk. De bedoeling is om per case relevante documenten te consulteren en actoren te bevragen rond het groeipotentieel van buurt- en nabijheidsdiensten.

Focus bij de bevraging zijn de lokale behoeften, de leemten en knelpunten in het voldoen van deze lokale behoeften. Elementen ter bevraging van het groeipotentieel van buurt- en nabijheidsdiensten zijn ondermeer:

- Doelstelling, functie en taakstelling (met nadruk op het aspect 'dienst aan de gemeenschap' of de externe effecten);
- Type dienstverlening;
- Doelgroep van werknemers;
- Klanten – afnemers van diensten;
- Geografische reikwijdte;
- Sectorale reikwijdte;
- Relatie tot andere organisaties;
- Partnerschappen;
- Ontwikkelingspotentieel;
- ....

3.2.3 Institutioneel luik: werkvormen en implementatievoorwaarden voor succesvol sociaal ondernemen

Het is geen evidentie dat de ontdekking van nieuwe marktniches automatisch zal leiden tot een invulling van die niches door de sociale inschakelingseconomie of de BND. Voldoende aandacht dient te gaan naar het optimaliseren van het wettelijke instrumentarium, het ontwikkelen en ondersteunen van het sociaal ondernemerschap, de toegang tot voldoende financieringsmiddelen, de solvabilisering van de vraagzijde, het verhogen van het maatschappelijk rendement, het minimaliseren van perverse effecten zoals verdringing.... Daarbij stelt zich ook de vraag welke rolverdeling tussen de verschillende institutionele actoren de beste kansen biedt tot ontwikkeling van het bestaande groeipotentieel.

In dit onderzoeksluik worden knelpunten en mogelijke oplossingen voor de ontwikkeling van sociale economie aangegeven. Vertrekpunt is een knelpuntenfiche per werkvorm. Daarbij kan er voor geopteerd worden om een klaverblad knelpuntenfiche te gebruiken, vanuit de vier perspectieven (sociaal-economisch, werkgelegenheid, klant en andere beleidsdomeinen). Bij deze knelpuntenfiche wordt een onderscheid gemaakt tussen opstartfase, de middellange (ontwikkelingsfase) en de lange termijn.

Voorbeelden van knelpunten die aan bod kunnen komen zijn::

- het vermijden van (de)loyale concurrentie, en het optimaliseren van samenwerking met de reguliere economie;
- flexibiliteit in werkvormen (bv. de vraag naar nieuwe werkvormen of mengvormen tussen diverse voorzieningen...) en transparantie van het aanbod;
- de toegang tot risicokapitaal (bv. kringloopfonds, trividend);
- de aangepastheid van juridische instrumenten (bv. VSO: vennootschap met sociaal oogmerk) en werkvormen (bv. quid met arbeidszorg, activiteitencoöperatieven enz.);
- bevoegdheidsverdeling en regie (bv. rol van lokale werkwinkels, gemeenten, incubatiecentra...);
- opleiding van managers.

Deze lijst is illustratief maar niet limitatief.

De (gedocumenteerde) knelpuntenfiches worden eveneens voorgelegd aan de hierboven beschreven expertenpanels, eventueel in een andere samenstelling. De nadruk ligt evenzeer op een duidelijke omschrijving van de knelpunten als op eventuele voorstellen tot oplossing.

3.2.4 Eindrapportering – met uitwerking van een methodisch instrument t.b.v. promotoren en beleidsmakers

Het voorwerp van dit onderzoek omvat ook de uitwerking van een methodiek die bruikbaar is voor praktijkmensen, om – zoals in het tweede luik van het onderzoeksplan - groeiperspectieven te identificeren. In de eerste plaats zal het rapport zelf zo concreet mogelijk antwoorden op de onderzoeksvragen, zodat praktijk- en beleidsmensen er concrete aanwijzingen in vinden van niches waar groeikansen liggen. Ons overzicht zal echter niet exhaustief kunnen zijn, en zal bovendien geen garantie bieden voor succes. Immers, de economische context is veranderlijk en het ontdekken van groeisegmenten vergt voortdurend creatief denkwerk. Als onderdeel van het eindrapport zal daarom ook een methodisch instrument aangereikt worden dat bruikbaar zou moeten zijn 'op het terrein'. We denken hier aan een verdere uitwerking van aantal elementen van een 'ondernemingsplan', zoals dat nu bv. door startende sociale werkplaatsen moet ingediend worden. Daarbij wordt voornamelijk ingezoomd op de aspecten

- 'marktsegment' (locatie, keuze van het product, beoogd cliënteel, potentiële concurrenten...),
- 'omschrijving en kwantificering van de maatschappelijke meerwaarde' (via integratie kansengroepen, via regularisering informeel werk, of via andere externe effecten). Voor dat laatste aspect zal ook een vereenvoudigd analyseschema voor sociale kosten-batenanalyse aangereikt worden: de bedoeling is dat promotoren zich minstens het conceptuele kader eigen maken en kwalitatieve informatie verzamelen over de verwachte maatschappelijke meerwaarde; en
- 'groeipotentieel', waarbij de determinanten van dit groeipotentieel systematisch onderzocht dienen te worden;
- en andere elementen van een *SWOT-analyse* (Strengths – weaknesses – opportunities – threats).

Het instrument is in de eerste plaats bedoeld voor startende sociale ondernemingen. Het is uiteraard ook bruikbaar voor bedrijven die reeds een tijdlang operationeel zijn, en voor de subsidiërende overheid bij het screenen van erkennings- en subsidiedossiers.

4. Geraadpleegde literatuur

Bachus K. & Van Ootegem L. (2001), *Prognose personeelsbehoeften voor de Vlaamse kring-loopcentra voor 2005*, OVAM, Mechelen.

Bachus K. & Van Ootegem L. (2002), *De kringloopcentra in het Vlaamse gewest. Opgvolgings-verslag 2001*, OVAM/HIVA, Mechelen/Leuven.

Borzaga C., Spear R. (eds., 2004), *Trends and Challenges for Co-operatives and Social Enterprises in Developed and Transition Countries*, Edizioni 31, 280p.

Borzaga, C. and Defourny, J. (eds., 2001), *The emergence of social enterprises*, Routledge, London, 386 p

Bouckaert G., Verhoest K., Wayenberg E., Snijkers K, m.m.v. Winters S,; Van Damme B., Struyven L., Vanhoren I., Van Ootegem L., Bachus K., Hedebouw G. & Sannen L. (2002), *Kerntaken van de verschillende overheden*. Een studie in opdracht van de Hoge Raad voor Binnenlands Bestuur, Hoge Raad voor Binnenlands Bestuur, Brussel.

Callebert L. (1995), *De ontwikkeling van de dienstverlening in de directe omgeving in Vlaanderen*, HIVA, Leuven.

- De Cuyper P. & Struyven L. (2004), *De trajectbegeleiding van werklozen in Vlaanderen: de kloof tussen beleid en uitvoering onderzocht (3 delen)*, HIVA, Leuven.
- De Rynck F. & Bouckaert G., red. (2000), *Praktisch handboek voor gemeentebeleid*, Die Keure, Brugge.
- Defourny J. & Nyssens M. (2001), Social enterprises and Community Services in Belgium, in: Borzaga C. & Defourny J. (eds) *The Emergence of Social Enterprise*, Routledge, Londen.
- Deschamps M., Defourny J., Fecher F., Hedeboom G., Hubin M., Leroy X., Mignot D., Mendonck K., Meulemans H., Samoy E. & van Landeghem N. (1999), 'Tijd voor zorg. Een analyse van de hulp- en zorgverlening in de gezondheids- en welzijnssector'; Deelrapport 'Tijd voor zorg in de gehandicaptensector' Samoy en Deschamps; Deelrapport 'Tijd voor zorg in de thuiszorgsector' Hedeboom en Deschamps, HIVA, Leuven.
- Deschamps M., Pacolet J. & Gos E. (1999), *Vraag en aanbod van zorgberoepen in de Vlaamse Gemeenschap, prognoses tot 2000 en scenario's tot 2010*; Deel 3: Vraag en aanbod van werk in de zorgsector; Deel 4: Werken in de zorgsector - synthese en vooruitblik tot 2010, HIVA, Leuven.
- Diels D. (2001), De stad op de kaart zetten. Het werkgelegenheidsbeleid van de stad Antwerpen, in Vandenbrande T. & Struyven L. (red.), *Steden aan het werk. Deel 2 Jaarreks 2001 De Arbeidsmarkt in Vlaanderen*, Steunpunt WAV-Viona, Garant, Leuven, 53-77.
- Hedeboom G. (2001), *De warmte van een baan. Sociale tewerkstelling in de thuiszorg. Evaluatie van het Limburgse ISIS-project 'Integratie van Senioren in de Samenleving'*, HIVA, Leuven.
- Jennes A. & Struyven L. (1996), 'Was het nu een monumentenzorger of een jeugdwerkgarantieplanner? Ex-post evaluatie van het sociaal tewerkstellingsproject 'Monumentenwacht' in het kader van Jeugdwerkgarantieplan', Koning Boudewijnstichting, Brussel.
- Lauwereys I. & Nicaise I. (1999), *Morfologie van de sociale tewerkstelling in België*, HIVA, Leuven.
- Lauwereys L. & Nicaise I. (1999), De sociale tewerkstelling in België : een morfologie, in: *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, 90(6), juni 1999, 4-12.
- Lauwereys L., Matheus N. & Nicaise I. (2000), *De sociale tewerkstelling in Vlaanderen: doelgroepbereik, kwaliteit en doelmatigheid*, HIVA, Leuven.
- Lauwereys L. & Bollens J. (2000), *Mogelijkheden voor werkervaring*, HIVA, Leuven.
- Leroy F. (2000), 'Van werkbeurzen naar werkwinkels', in: *Nieuwsbrief WAV*, 10, 3, 12-20.
- Marchal A. & Pacolet J. (2002), *Plus est en vous herbekeken. Manpowerplanning in de zorgsector en de socioculturele sector. Deel 4. De socioculturele sector in de Vlaamse Gemeenschap 1995-2010*, HIVA, Leuven.
- Marée M. (2005), Les impacts collectifs de l'insertion, in Nicaise I. e.a. (2005, ter perse), *Sociale economie, sociale integratie en algemeen belang*, De Boeck / POD Wetenschapsbeleid, p.175-244
- Marx A., Bachus K., Bogaert G., Janssens G. & Van Ootegem L. (1999) *Werkgelegenheidseffecten van milieubeleid. Onderzoek naar de sociaal-economische gevolgen van het milieubeleid in het Vlaamse Gewest*, HIVA, Leuven.

- Nicaise I. (ed.), Bollens J., Dawes L., Laghael S., Thaulow I., Verdie M. & Wagner A. (1995), *Labour market programmes for the poor in Europe: pitfalls, dilemmas and how to avoid them*, Avebury.
- Nicaise I., Lauwereys L. & Matheus N. (2000), L'insertion par l'économie: l'état social actif pour les groupes vulnérables, in: Centre d'Economie Sociale/HIVA/CERISIS, *Economie sociale: enjeux conceptuels, insertion par le travail et services de proximité*, De Boeck, Louvain-la-Neuve.
- Nicaise I., Lauwereys L. & Matheus N. (2000), Sociale tewerkstelling: de actieve wel-vaartsstaat voor kwetsbare groepen, in: Centre d'Economie Sociale/HIVA/CERISIS, *Sociale Economie: conceptualisering, sociale tewerkstelling en buurtdiensten*, Standaard Uitgeverij, Antwerpen/ DWTC, Brussel, 67-92.
- Nicaise I. (2001), Sociale inschakelingseconomie – sociale tewerkstelling, in: *Welzijnsgids*, afl. 30 (maart 2001), afl. 39, 55-78.
- Nicaise I. (2002), *Giving fish or teaching to fish ? A cost-benefit analysis of Belgian employment-training projects for minimum income recipients*, Public Finance and Management, 2(2).
- Nicaise I. (2002), Integratie versus uitsluiting, in: M. Frans, K. Seynaeve & J. Vranken (red.), *Balanceren op een slappe koord. Spanningsvelden in de sociale economie*, Garant, Antwerpen/Apeldoorn, 143-147.
- Nicaise I. et al. (2005, ter perse), *Sociale economie, sociale integratie en algemeen belang*, De Boeck / POD Wetenschapsbeleid
- Pacolet J. (1997), *Ontwikkeling van nieuwe vormen van werkgelegenheid. Het debat over de buurtdiensten in Vlaanderen*, HIVA, Leuven.
- Pacolet J. (1997), *Ontwikkeling van nieuwe vormen van werkgelegenheid*, HIVA, Leuven.
- Pacolet J., Coudron V., Strobbe S. & Dewilde S. (2002), *Plus est en vous herbekeken. Manpowerplanning in de zorgsector en de socioculturele sector. Deel 1. Het aanbod van zorgberoepen in de Vlaamse Gemeenschap 1995-2000*, HIVA, Leuven.
- Pacolet J., Van De Putte I., Marchal A., Cattaert G., Degreeef T., Verbrugghe K. & Dewilde S. (2002), *Plus est en vous herbekeken. Manpowerplanning in de zorgsector en de socioculturele sector. Deel 2. De vraag naar zorgberoepen in de Vlaamse Gemeenschap 1995-2000*, HIVA, Leuven.
- Pacolet J., Van De Putte I., Cattaert G., Coudron V., Degreeef T. & Verbrugghe K. (2002), *Plus est en vous herbekeken. Manpowerplanning in de zorgsector en de socioculturele sector. Deel 3. Prognose tot 2005 en scenario's tot 2020 voor de zorgsector in de Vlaamse Gemeenschap*, HIVA, Leuven.
- Pacolet J., Van De Putte I., Cattaert G. & Coudron V. (2002), *Plus est en vous herbekeken. Manpowerplanning in de zorgsector en de socioculturele sector. Deel 5. Synthese voor de zorgsector in de Vlaamse Gemeenschap 1995-2020*, HIVA, Leuven.
- Pacolet J., Van De Putte I., Marchal A., Cattaert G., Coudron V., Degreeef T., Verbrugghe K. & Dewilde S. (2002), *Plus est en vous herbekeken. Manpowerplanning in de zorgsector en de socioculturele sector. Deel 7. Elektronische bijlage (CDROM)*, HIVA, Leuven.
- Pirard F. & Nicaise I. (2002), *Werknemers- en werkgeversstatuten in de sociale inschakelingseconomie. Juridisch beleidsadvies sociale economie – HIVA-luik*, HIVA, Leuven.

- Rubbrecht I., Matheus N., D'Addio A. & Nicaise I. (2005), *Sociale tewerkstelling in Vlaanderen: effecten en maatschappelijk rendement op lange termijn*, HIVA, Leuven.
- Sannen L., Janssens G. & Struyven L. (1999), *Meer werk in de gemeente: een opus in 10 rollen. Een verkennende studie naar de mogelijkheden van lokale overheden in het arbeidsmarktbeleid*, HIVA, Leuven.
- Sannen L. & Struyven L. (1999), *Beleid inzake gesubsidieerde tewerkstelling: de lokale overheid als regisseur?*, HIVA, Leuven.
- Sannen L. & Struyven L. (2000), *Beleid inzake gesubsidieerde tewerkstelling: de lokale overheid als regisseur? Aanzetten en knelpunten in het Antwerpse werkveld*, HIVA, Leuven.
- Spear R., Defourny J., Favreau L., Laville J-L. (eds., 2001), *Tackling Social Exclusion in Europe. The Contribution of the Social Economy*, Ashgate, Aldershot, 2001, 359 p. (in collaboration with the CIRIEC)
- Stad Antwerpen (2001), *Op volle toeren. Werkgelegenheid & Arbeidsmarkt Beleidsnota 2001-2006*, Antwerpen.
- Stad Antwerpen (2004), *Uitvoeringsprogramma 2004 Werkgelegenheid & Arbeidsmarkt*, Antwerpen.
- Stad Kortrijk (2004), *Duurzame tewerkstelling voor kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt. Aanzet tot (sub)regionale werking*, Kortrijk.
- Struyven L. & De Rynck F. (1993), *Coördinatie van opleidings- en tewerkstellingsinitiatieven voor risicogroepen*, Koning Boudewijnstichting, Brussel.
- Struyven L. & De Rynck F. (2000), 'De grote sprong voorwaarts in het lokale werkgelegenheidsbeleid: een zaak van regie', in: *Nieuwsbrief WAV*, 10, 3, 43-49.
- Struyven L. (2001), *De schaaldimensie in arbeidsmarktontwikkelingen en lokale dienstverlening bij arbeidsmarktbeleid*. Trendrapport Arbeidsmarkt en lokale actoren, HIVA, Leuven.
- Struyven L. & Vandenbrande T. (2003), 'Creatie van werkgelegenheid in de stad', in: Task Force Stedenbeleid, *De eeuw van de stad. Over stadsrepublieken en rastersteden*. Voorstudies Witboek Stedenbeleid, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Brussel, 87-112.
- Struyven L. (2004), 'Trajectbegeleiding voor werkzoekenden. Een antwoord op de nieuwe risico's van globalisering', in: ACV-Vlaams Regionaal Comité (red.), *Globaal werk, vakbondswerk! Globalisering en Vlaanderen*, Garant, Antwerpen/Apeldoorn, 147-159.
- Van Brempt K. (2004), *Beleidsnota sociale economie 2004-2009*, Brussel.
- Van Kets V. (2004), *Bereiken wie onbereikbaar lijkt. Evaluatierapport Buurt- en Nabijheidsdiensten*, Koning Boudewijn Stichting, Brussel.
- Van Weert E. (2004), *Algemene beleidsnota van de staatssecretaris voor Sociale Economie*.
- Vandenbrande T., Struyven L. (red.) (2001), *Steden aan het werk. Deel 2 Jaarreks 2001 De Arbeidsmarkt in Vlaanderen*, Steunpunt WAV-Viona, Garant, Leuven.

- Vandenbroucke F. (2004), *Beleidsnota Werk 2004-2009*, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Brussel.
- Vanhoren I. (2000), *Trajectbegeleiding en consortiumwerking: keurslijf of katalysator? Analyse van de praktijk van geïntegreerde dienstverlening voor werkzoekenden in ESF-consortia anno 1999*, HIVA, Leuven.
- Vanhoren I. (2000), *Trajectbegeleiding en lokale inbedding*. Discussietekst ter inleiding van de workshop "inzetbaarheid van het seminarie "Met ESF-pijlers aan het werk. Leren uit het verleden om te werken in de toekomst", 11 en 12 december 2000, ICC, Gent.
- Vanhoren I. (2000), *Jobfinding, jobcoaching en jobcreatie*. Discussietekst ter inleiding van de workshop "inzetbaarheid van het seminarie "Met ESF-pijlers aan het werk. Leren uit het verleden om te werken in de toekomst", 11 en 12 december 2000, ICC, Gent.
- Vleugels I., Gos E. & Nicaise I. (1996), *Een job voor onze cliënten. Arbeidsmarktniches voor tewerkstelling van OCMW-clieënten in Vlaanderen*, HIVA, Leuven.
- Vleugels I., Tiny E., Bollens J., Heylen F. & Nicaise I. (1998), *Leven na de dop. Een onderzoek naar de haalbaarheid en de effectiviteit van opleidings- en werkervaringsgaranties voor langdurig werklozen in Vlaanderen*, HIVA-RUG, Leuven-Gent.
- VOSEC Verkiezingsmemorandum 2004.
- VVSG (2001), *Lokaal werkgelegenheidsbeleid*. Pockets lokale besturen, VVSG, Brussel.
- Wouters M., Van Meensel R. & Nicaise I. (1995), De TOK-projecten en hun cursisten, drie jaar later, in: *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, 86(3), maart 1995, 285-288.

